

Een schoner milieu
begint bij...

Riem af, vestje aan en gaan. Labrador Joy (9 jaar) duikt in recreatiegebied Middelwaard langs de A2 bij Vianen direct de struiken in, op zoek naar blikjes en flesjes. “Zodra ze haar vestje om heeft, staat ze ‘aan’ en weet ze dat ze aan de slag moet”, zegt baasje Alex van Eck. “Labradors hebben een jachtinstant. Het maakt ze niet uit of hun prooi een dier, tak of frisdrankblikje is.” Al bijna 10 jaar maakt Van Eck hier wekelijks een rondje met Joy. Sinds een paar jaar met de vuilniszak bij de hand. “Het is een prachtig gebied, maar het ligt hier op sommige plekken bezaaid met afval, vooral in de zomer. Aftomstig van jongeren aan het strand, schepen op de Lek en mensen die het vanuit de auto het viaduct af gooien.”

Hondenbaan

Van Eck stoorde zich al jaren aan alle rommel. Toch liet hij het altijd liggen. Vier jaar geleden ging de knop om. “Op een gegeven

moment dacht ik: waarom raap ik het niet gewoon op? En waarom kan Joy me daar niet bij helpen? Ze vindt het geweldig om te spelen en komt op plekken waar ik als mens niet wil of kan komen. Ik spring liever niet in een struik of sloot.”

Binnen een paar uur leerde Van Eck Joy om blikjes en flesjes op te speuren. “Ze herkent plastic en de zoete geur van blikjes. Aanvankelijk gaf ik haar een beloning, maar dat is niet meer nodig. Je ziet hoe trots ze is als ze een blikje of flesje inlevert. Dan gaat ze op haar tenen lopen en voelt ze zich heel belangrijk. Ze heeft een echte hondenbaan, maar zo voelt het niet voor haar.” Rondom de activiteiten met Joy richtte Van Eck in 2017 de stichting Enjoycleaningup op. Toen hij een filmpje van een opruimende Joy op Instagram postte, merkte hij hoe enorm z’n initiatief aansloeg. “In no time had ik duizenden volgers en was het filmpje 2 miljoen keer bekeken. In Australië ging het zelfs viral.”

De populariteit van ‘afvalhond’ Joy bleek

niet van tijdelijke aard: ze werd in 2018 door Kidsweek verkozen tot ‘Dier van het Jaar’, kreeg een eigen strip in de Donald Duck en mocht zelfs op bezoek bij premier Rutte. Inmiddels heeft Enjoycleaningup ruim vijfhonderd lokale helden, zoals Van Eck de honden noemt, die overal ter wereld afval opruimen. “Joy heeft een sneeuwbaaleffect teweeggebracht.”

Andere opruimdieren

Honden zijn niet de enige dieren die helpen in de strijd tegen afval. Zo leerden trainers van het Amerikaanse Institute for Marine Mammal Studies dolfijn Kelly om rommel uit haar bassin in te leveren in ruil voor een visje. Ook vogels worden ingezet voor een schoner milieu: sinds 2018 ruimen roeken – kraaiachtigen – sigarettenpeuken en ander afval op in pretpark Puy du Fou, een van de populairste themaparken in Frankrijk.

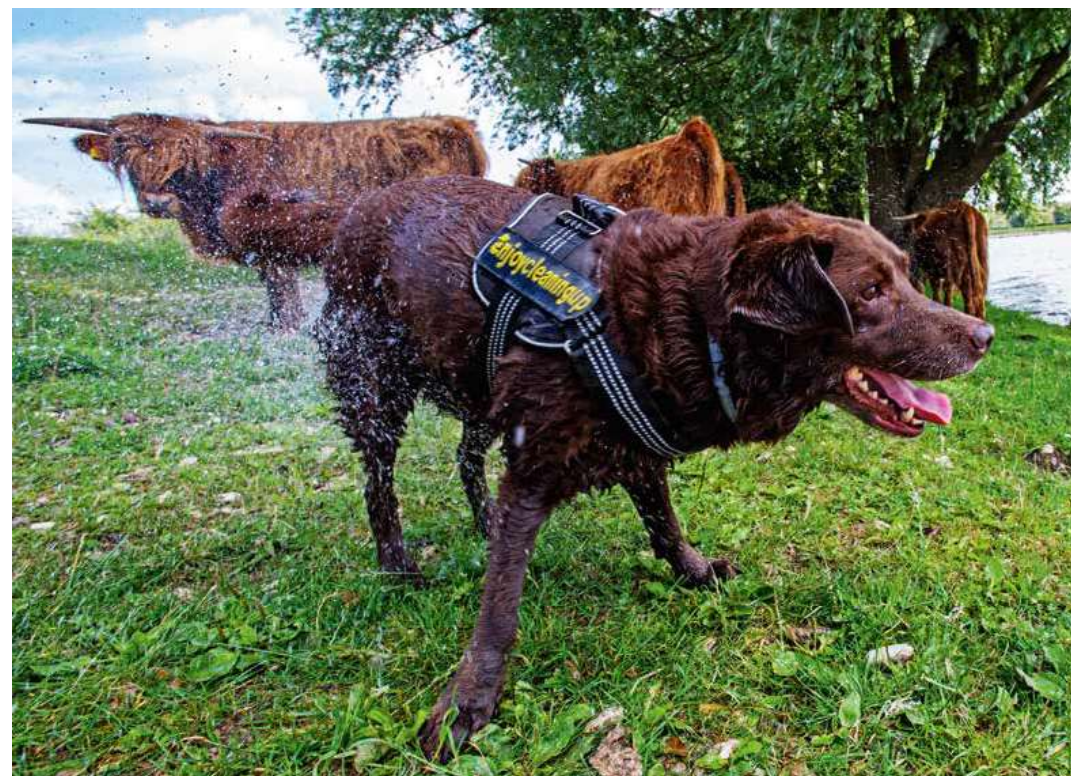
Een idee dat een paar jaar daarvoor ook al was opgekomen bij industrieel ontwerper Bob Spikman. “Ik las ooit een artikel over de Amerikaanse kraaienexpert Joshua Klein. Hij had een kraai geleerd om muntjes van de grond te rapen en in te leveren. Ik dacht: waarom kan dat niet ook met sigarettenpeuken?”

Spikman ergert zich enorm aan peuken op straat en in parken. “Het is bizar dat het weggooien van peuken nog steeds sociaal geaccepteerd is. Ze liggen overal: op stoeptegels, klinkers, tussen grassprietten en struiken. Doordat ze zo klein zijn, ontglippen ze vaak aan vuilnis- en veegwagens. Met veel schadelijke gevolgen (zie kader – red.), sigarettenfilters bestaan grotendeels uit plastic.” Toen Spikman zich verdiepte in de intelligentie van kraaien, ging er een wereld voor hem open: “Kraaien zijn een van de slimste diersoorten. Ze hebben het oplossingsvermogen van een kind van zeven! De relatie tussen dier, technologie en maatschappij →

In Nederland belanden jaarlijks miljoenen kilo’s afval in het milieu, rommel die wel jaren blijft liggen. Dieren als kraaien en honden worden ingezet bij verzamelen van afval. Handig, maar waarom moeten zij onze rotzooi opruimen? En hoe schadelijk is dat eigenlijk voor hun gezondheid en natuurlijke gedrag?

Tekst **Hidde Jansen** Beeld **Marten van Dijk** en **Crowded Cities**

de hond?

"Een kraai die sigarettenpeuken opruimt, spreekt natuurlijk tot de verbeelding"

→ leek me een mooie manier om het peuken-probleem aan te kaarten. Een kraai die sigarettenpeuken opruimt, spreekt natuurlijk tot de verbeelding."

Kraaienbar

Geïnspireerd door het muntjesconcept van Klein richtte Spikman met compagnon Ruben van Vleuten de startup Crowded Cities op. Samen gingen ze aan de slag met het ontwerp voor een CrowBar. Spikman: "We hebben ons idee met Joshua Klein besproken. Hij gaf nog een paar tips, bijvoorbeeld dat het een open machine moet zijn die zo min mogelijk beweegt. Anders schrik je de kraaien af."

Uiteindelijk lukte het het duo om in zes maanden tijd een slimme peukemachine te ontwikkelen, bestaande uit twee trechters met daarboven een plateau. Spikman: "In het apparaat zit een webcam met een algoritme dat sigarettenpeuken herkent. Zodra een peuk in het apparaat valt, verschijnt er vogelvoer onder in een bakje. Bij andere voorwerpen, zoals takjes of lollystokjes, gebeurt dat niet."

Met enkel een goed werkend apparaat raap je nog geen afval van straat. Het was dus zaak om lokale kraaien te trainen in het her-

kennen en inleveren van peuken. Daarvoor gebruikten de ontwerpers een trucje van Joshua Klein. Spikman: "We hebben het plateau eerst vol gelegd met vogelvoer en peuken. Zodra een kraai daarin gaat pikken en een peuk over de rand in de trechter valt, komt er voer in het bakje."

Het moment waarop de kraai zich realiseert dat-ie een beloning krijgt voor een peuk, is volgens Spikman het eerste leermoment. "De volgende stap is dat ze peuken vanaf de grond inleveren. Als andere kraaien dat zien, kopiëren ze dat gedrag. De ideale plek voor de CrowBar is een open omgeving met veel kraaien, vaak aan de rand van een stad. Van daaruit vliegen ze – hopelijk – naar allerlei plekken om peuken op te pikken."

Ethisch vraagstuk

Net als opruimhond Joy kreeg het kraaienconcept internationaal veel aandacht. Spikman: "We kregen interviewverzoeken vanuit de hele wereld, van techbloggers tot BBC Radio. Ook ontvingen we veel mailtjes, onder andere van een Amerikaanse scholier wiens leraar hierover had verteld. Hij vond het fascinerend."

Toch waren niet alle reacties op de opruimende dieren positief. Nadat Labrador-eigenaar Alex van Eck te gast was geweest bij RTL Late Night, ontving hij veel negatieve berichten. "Met name dat het gevaarlijk zou zijn voor de hond." Spikman: "Bij ons vielen mensen vooral over het feit dat we dieren inzetten om onze troep op te ruimen. De

meesten vonden het idee tof, maar de uitvoering moreel onaanvaardbaar."

Een begrijpelijke reactie, vindt dierethicus Willem Vermaat. "In de eerste plaats moet je je afvragen hoe gerechtvaardigd het überhaupt is dat we dieren als instrument gebruiken en onze wil opleggen. We domesticeren honden en katten voor ons plezier en halen kuikens en kalveren weg bij hun moeders voor vlees- en zuivelproductie." Hoe moreel aanvaardbaar het gedrag is dat we dieren aanleren, hangt volgens Vermaat af van verschillende aspecten. "In hoeverre ontregelen of beschadigen we hun natuurlijke doen en laten? Wat is het doel van het aangeleerde gedrag? Welke risico's loopt het dier? En wat is ervoor nodig om het gewenste gedrag te vertonen? Is het simpel aan te leren met een beloning of kost het veel training met bestraffende middelen?"

Op basis van deze factoren zijn gradaties in aanvaardbaarheid aan te brengen, vervolgt Vermaat. Daarbij maakt hij een vergelijking

met dieren die voor andere doeleinden dan het opruimen van afval worden ingezet. "In landen als Cambodja en Tanzania helpen ratten bij het opsporen van landmijnen. Het trainen daarvoor kost veel tijd, je onttrekt ze alle vrijheid en het is ook nog eens erg gevaarlijk."

Dat is natuurlijk anders dan honden die flesjes oprapen, erkent Vermaat. "Die gaan al dagelijks op pad met hun baasje en het inzamelen van afval maakt ze waarschijnlijk gelukkiger dan de hele dag binnen zitten." Bij het idee van de peukopruimende kraaien zijn meer kanttekeningen te plaatsen, vindt Vermaat. "Je maakt ze in bepaalde mate afhankelijk van een systeem. Dat kan hun

natuurlijk gedrag verstoren en ervoor zorgen dat ze verwend raken. Wat gebeurt er bijvoorbeeld als je ineens stopt met belonen?"

Daarnaast kleven er voor dieren gezondheidsrisico's aan het opruimen van afval. Wat als dieren afval inslikken of zich verwonden? Van Eck heeft Joy bewust aangeleerd om alleen blikjes en flesjes op te ruimen. "Van voedsel en glas blijft ze af. Ze heeft gelukkig nog nooit iets doorgeslikt. Ik ben ook altijd in de buurt, zodat ik in de gaten kan houden wat ze opraapt. Het laatste wat ik wil, is haar in gevaar brengen. Ze is m'n beste vriend."

Over de risico's van peuken voor kraaien is →

"Het laatste wat ik wil, is mijn hond in gevaar brengen. Ze is m'n beste vriend"

→ volgens Spikman weinig bekend. "Ik ken alleen een onderzoek over mogelijk hele kleine hoeveelheden giftige stoffen van sigarettenfilters in bloed bij vogels die peuken in hun nest verstoppert om ongewenste indringers buiten de deur te houden. Ook kan het gevaarlijk zijn als vogels peuken aanzien voor voedsel. Maar ook dit is niet bewezen. Als ons aantoonbare gezondheidsrisico's bekend zouden zijn, waren we direct gestopt."

Dweilen met kraan open?

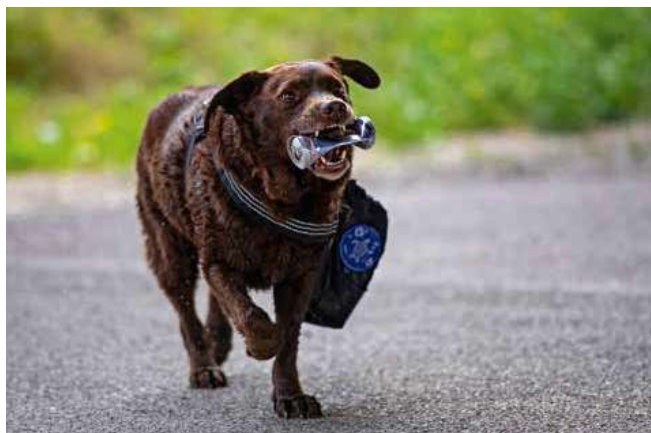
Schadelijk of niet, het meest relevant blijft voor dierethicus Vermaat het vraagstuk of we dieren moeten inzetten voor het opruimen van onze rotzooi. "In feite plaatsen we ons hiermee twee keer boven de natuur. Eerst vervuilen we het milieu met onze troep en vervolgens trainen we dieren om het weer op te ruimen. Terwijl het veel eenvoudiger is om afval überhaupt niet op straat te gooien. Nu is het dweilen met de kraan open."

Met dat laatste is Van Eck het niet helemaal eens. "Het werkt twee kanten op. Als je mensen aanleert rommel op te ruimen – met of zonder hond – zijn ze sneller geneigd geen rotzooi meer te maken. Als ik met Joy langs scholen en bedrijven ga, zie ik hoe bewust het mensen maakt van hun eigen gedrag. Soms ontstaat zelfs een spontane clean-up." Ook Spikman ziet gedragsverandering het liefst van mensen zelf komen. Inmiddels is Crowded Cities dan ook gestopt met de verdere ontwikkeling van de CrowBar. "We trokken op een gegeven moment de conclusie dat het toch niet helemaal ethisch verantwoord was. Met name vanwege de onduidelijke impact op het gedrag van kraaien."

Bovendien hadden ze al een belangrijk doel bereikt, vervolgt Spikman, namelijk mensen een spiegel voorhouden. "Het project heeft een probleem zichtbaar gemaakt en het besef bijgebracht dat we onze eigen troep moeten opruimen. Ik geloof overigens nog steeds dat dit concept kan werken. Alleen dan niet met vogels, maar met mensen die peuken inleveren voor een beloning. Een soort statiegeld op sigaretten dus."

Hond én baas

Van Eck is zeker niet van plan om te stoppen. Integendeel. De hondenbeweging van Enjoyncleaningup groeit met de dag. Tijdens het rondje Middelwaard spreken meerdere baasjes Van Eck aan met de mededeling door zijn organisatie geïnspireerd te zijn geraakt. De een ruimt nu zelf rommel op tijdens het uitlaten, een ander is druk bezig haar hond te trainen in het oprapen van flesjes. Het mooie vindt Van Eck het samenspel tussen baasje en hond. "Als je alleen afval gaat opruimen, voelt het als straf. Maar als team is het een leuke activiteit. Het kan bovendien heel effectief zijn. In Nederland zijn ongeveer 1,7 miljoen honden. Die worden gemiddeld vier keer per dag uitgelaten. Als elk baasje en elke hond telkens één stuk afval oprapen, verzamel je bijna 14 miljoen stuks afval per dag." De oogst van Joy vandaag is een volle vuilniszak, met name door de slotronde onder het viaduct. Van Eck: "Een mooie opbrengst. Al ben ik met een magere oogst ook altijd blij. Dat betekent namelijk dat er weinig rommel ligt." Terug bij de auto mag het vestje van Joy weer af. Ze wordt meteen rustig. "Maar als ze straks nog ergens een flesje ziet liggen, zal ze het niet laten dat op te rapen." □

Ingrid Robeys (49)

Is: politiek filosoof, econoom en hoogleraar ethiek

Missie: een eerlijke verdeling van alle lasten en risico's

Wat is het belang van ethische vragen in het klimaatdebat? "Als ethicus kijk ik naar de morele kant van het klimaatvraagstuk: hoe verdelen we de kosten, lasten en risico's op een eerlijke manier? De huidige verdeling is onrechtvaardig en ongelijk. Westerse landen hebben de grootste CO₂-voetafdruk per inwoner, maar niet-westerse landen lijden het meest onder klimaatverandering. Daarnaast is het oneerlijk dat we de problemen voor ons uit schuiven. Ik ben dan ook voorstander van een ombudsman voor de toekomst. Iemand die bij besluitvorming constant de vraag stelt: wat betekent dit voor toekomstige generaties?"

U vindt dat we de strijd tegen klimaatverandering moeten zien als oorlogsvoering. Wat betekent dat? "Met zo'n benadering geef je aan: we zetten onze meningsverschillen opzij en gaan direct en verenigd de strijd aan. De politiek moet durven zeggen: oké, het vraagt allemaal veel van ons, maar uiteindelijk besparen we een hoop ellende. In plaats daarvan debatteren we eindeloos en hoor je voortdurend: kan niet, kost te veel geld. Maar toen de coronacrisis uitbrak, bleken de zakken enorm diep."

Kunnen we het tij nog keren? "De wetenschap laat zien dat het momenteel lastig is optimistisch te zijn over de toekomst. Maar hoop heb ik nog wel. Er zijn genoeg mogelijkheden om dingen te veranderen. Kijk naar de gewonnen rechtszaken tegen de overheid en Shell, en de groeiende klimaatbeweging. Met scherpe vragen, argumenten en analyses hoop ik bij te dragen aan deze verandering. Maar uiteindelijk moeten de oplossingen komen van burgers, politiek en bedrijven. De grote vraag is of we met z'n allen bereid zijn om ons aan te passen."

"Ik ben voorstander van een ombudsman voor de toekomst"